

Historia ~~bez~~ Polki

co podręczniki mówią o kobietach

GAZETA.PL

Historia bez Polki: wstęp

„Dla dobra Polski, Litwy i chrześcijaństwa Jadwiga zgodziła się poślubić 35-letniego Jagiełłę, którego nigdy wcześniej nie spotkała. Wiedziała jednak, że dzięki jej poświęceniu Litwini nawrócą się na chrześcijaństwo”

– to o 12-letniej Jadwidze Andegaweńskiej w podręczniku do historii dla klasy czwartej.

„Szlacheckie małżeństwa były trwałe, a przemoc w stosunku do kobiet zdarzała się rzadko”

– to o szanowaniu kobiet przez Sarmatów w podręczniku dla klasy szóstej.

„W latach 30. XX wieku nastąpił powrót do bardziej tradycyjnej kobiecej sylwetki – podkreślano talię”

– to z kolei podręcznik dla klasy siódmej.

To tylko trzy z wielu cytatów o kobietach przytaczanych przez nas w tym „podręczniku”, który jest kompilacją treści o Polkach w podręcznikach do historii dla szkoły podstawowej czterech głównych wydawnictw. Z lektury prawie dwóch tysięcy poświęconych historii Polski stron, z których uczą się setki tysięcy uczennic i uczniów, wyłania się osobliwa narracja o historii Polek.

Jest to narracja pozbawiona tła społecznego tłumaczącego wielowiekową podrzędną pozycję Polek w historycznych społeczeństwach. To narracja, w której kobietom, z nielicznymi wyjątkami, zostawia się marginesy i traktuje je ciekawostkowo, a całość często pływa w sosie spod znaku „całujemy rączki”. Dlatego nazwaliśmy ją „Historią bez Polki”. Historią, w której kobiety są, ale tak, jakby ich nie było.

Nie wymagamy oczywiście, aby autorki i autorzy podręczników na siłę szukali teraz postaci kobiecych w drużynie wojów Mieszka I. Namawiamy jednak do debaty nad podstawą programową, która, skoncentrowana na wojnach i narodowych klęskach, zapomina o kobietach. To, że były pomijane w historii – kiedy odmawiano im prawa do decydowania o swoim życiu, zarabiania czy edukacji – nie znaczy, że powinny być pomijane i dzisiaj.

Gazeta.pl od dawna włącza się w dyskusję o roli, prawach i sytuacji kobiet. Wydaliśmy razem z partnerami ostatni „Twój Weekend”, rzetelnie i szeroko informujemy o strajkach kobiet, a w naszej Deklaracji redakcyjnej 2021 do hasła

„prawa kobiet w naszym kraju” dopisujemy: „nie przestaniemy się angażować w ich obronę”.

Ten „podręcznik” jest realizacją tej misji.

GAZETA.PL

autorki i autorzy tego „podręcznika”

Historia bez Polki: Polska Piastów

Europejskie średniowiecze to epoka dominacji chrześcijaństwa, ale też kształtowania się państw i tożsamości narodowej. W Polsce, którą objął we władanie ród Piastów, historia tego okresu miała według podręczników właściwie jednego bohatera: władcę. Wiemy, który z nich znał grekę, który był skromny, który „siedmiu żon zażywał”. Za to kobiety...

Bycie żoną, matką, córką, a nawet prawnuczką któregoś z władców i królów Polski to w zasadzie jedyny sposób, by zaistnieć w podręczniku opisującym historię średniowiecza na ziemiach polskich. Nie zawsze wiąże się to choćby z ujawnieniem imienia. Które kobiece postacie z czasów Piastów mają szansę poznać uczennice i uczniowie podstawówek?

Elżbieta Łokietkówna

Krewna królowa

Możliwe, że zapamiętają **Elżbietę Łokietkównę** – przynajmniej ci korzystający z podręcznika MAC, bo np. w podręczniku Nowej Ery jest już tylko niewymienioną z imienia krewną. Jako siostra najwybitniejszego polskiego władcy Kazimierza Wielkiego czy królowa Węgier, a nawet

„matka sprawująca władzę w Polsce w zastępstwie syna Ludwika Andegaweńskiego”

pojawia się na kilku stronach.

Panowanie Ludwika Andegaweńskiego

Rządy Ludwika Andegaweńskiego w Polsce nie cieszyły się popularnością. Monarcha rzadko przebywał w naszym kraju, ponieważ poświęcał się głównie sprawom Węgier. W sprawowaniu władzy króla zastępowała matka, Elżbieta Łokietkówna. Ważnym celem politycznym Ludwika było zapewnienie w Polsce tronu dla jednej z córek. Nie mógł jednak tego zrobić bez zgody możnych i szlachty. Chcąc uzyskać akceptację dla swych planów, Ludwik wydał w **1374 roku** przywilej szlachecki w **Koszycach**. Na mocy tego dokumentu szlachta uzyskiwała między innymi zmniejszenie podatku z 12 do 2 groszy z łanu ziemi (łan to stosowana dawniej miara gruntu). Król obiecał też, że nie będzie nakładał nowych podatków bez zgody szlachty. W zamian za to poparła ona plany Ludwika związane z następstwem tronu. Przywilej koszycki był pierwszym tego typu aktem prawnym, który objął całą szlachtę, w tym możnych.

Matylda i Mieszko

Według autorów i autorek podręczników równie ciekawe jest uświadomienie piątoklasistkom i piątoklasistom, że istniał ktoś taki jak **Matylda** – księżna lotaryńska, która wręczyła Mieszkowi II księgę kościelną. Wzmianka o niej, zilustrowana ryciną, trafiła aż do trzech podręczników: GWO, MAC i WSiP.

Księżniczka lotaryńska Matylda ofiarowuje Mieszkowi II kodeks z okazji jego koronacji. Miniatura z XI wieku.

Dobra Dobrawa

Poza tym Polska Piastów wypada bardzo skromnie, bo właściwie jedyną bohaterką tych czasów, której przypisano coś więcej niż tylko pokrewieństwo czy powinowactwo z władcą, jest księżniczka czeska **Dobrawa**. Choć to „więcej” nie oznacza „wiele”. Dobrawa – dobra, szlachetna i pobożna żona Mieszka I – jest więc głównie pośredniczką w przyjęciu chrztu i zabezpieczeniem pozycji kształtującego się państwa. Jak czytamy, odegrała

„niemałą rolę w jego nawróceniu” i „zapewne zapoznała go z zasadami wiary chrześcijańskiej”.

O pozycji kobiet w ówczesnym świecie nie dowiadujemy się jednak niczego konkretnego.

Z przekazów źródłowych wiemy, że miała rolę w nawróceniu Mieszka I na chrześcijaństwo odegrała Dobrawa. Zapewne to ona zapoznała go z zasadami wiary chrześcijańskiej.

Obrazy Mieszka I i Dobrawy są autorstwa Jana Matejki.

Panowanie Jagiellonów

Mąż św. Jadwigi Śląskiej

Pewną samodzielność innej kobiety związanej z dynastią Piastów sygnalizuje też Gdańskie Wydawnictwo Oświatowe. Tylko ono zdecydowało się poświęcić nieco miejsca stynącej z pobożności i dobroci (a także umartwiania się) św. Jadwidze Śląskiej. M.in. w ramce poświęconej Henrykowi Brodatemu autorzy odnotowali, że był

„mężem św. Jadwigi Śląskiej”, która jest przedstawiona jako

„księżna, [która] obniżała chtëpom opłaty, żeby nie cierpieli biedy”.

Henryk Brodaty
(ok. 1168–1238)

Książę z dynastii Piastów, od 1201 r. władca Śląska. Wspierał rozwój górnictwa i hutnictwa, sprawał osadników, zakładał klasztory. Był mężem św. Jadwigi Śląskiej i ojcem Henryka Pobożnego (zob. s. 176). Chciał zjednoczyć Polskę – w wyniku wojen i układów powiększył swe księstwo o Małopolskę i Wielkopolskę.
Obraz Jana Matejki.

Św. Jadwiga śląska. W swoich wsiach księżna obniżała opłaty chtëpom, żeby nie cierpieli biedy.
Rycina z XIV w.

O bardziej sprawczych bohaterkach – choć nadal opisywanych najczęściej jako córki czy żony – piątoklasiści i piątoklasistki dowiedzą się dopiero przy okazji poznawania historii kolejnej wielkiej dynastii panującej w Polsce – Jagiellonów.

Powtórzenie

Czego podręczniki uczą o mężczyznach na ziemiach polskich w średniowieczu?

- Byli władcami i królami.
- Ustanawiali prawa, decydowali o wojnie i pokoju.
- Byli dyplomatami, zawierali sojusze i rozejmy.
- Dążyli do zjednoczenia ludów zamieszkujących „polskie” ziemie, by zapewnić im bezpieczeństwo.
- Brali udział w walkach.
- Byli motorem napędowym wszelkich zmian: od budownictwa po edukację.

Czego podręczniki uczą o kobietach na ziemiach polskich w średniowieczu?

- Były córkami, siostrami, żonami i matkami władców.
- Były dobre i pobożne.
- Namawiały mężów do chrztu.
- Wyjątkowo robiły czasami to, co mężczyźni: Jadwiga Śląska „obniżała chtëpom opłaty”.

Historia bez Polki: panowanie Jagiellonów

XV wiek w Polsce – i nie tylko, bo także na Litwie, Węgrzech i w Czechach – należał do Jagiellonów. Pierwszy z nich, Jagiełło, który podczas chrztu przyjął imię Władysław, związał się z Polską za sprawą kobiety. Mimo że Jadwiga Andegaweńska była pełnoprawnym królem, podręczniki lokują ją w cieniu męża, wielkiego triumfatora spod Grunwaldu.

Jadwiga Andegaweńska

Piękna król Jadwiga

Choć według narracji szkolnej Jadwiga Andegaweńska była równym innym władcom (i swojemu mężowi) królem Polski oraz wykształconą i – co wielokrotnie się podkreśla – piękną kobietą, w podręcznikach dla piątej klasy wciąż najczęściej występuje albo jako córka Ludwika Andegaweńskiego, albo jako żona Władysława Jagiełły.

Król Jadwiga

W 1384 r. królem Polski została córka Ludwika Węgierskiego, 10-letnia **Jadwiga Andegaweńska**. Zwykle nazywamy ją królową – tak jak żonę króla. Jednak Jadwiga miała wszystkie prawa polskiego monarchy.

Jadwiga Andegaweńska (1374–1399)

Córka króla Ludwika Węgierskiego, prawnuczka Władysława Łokietka, królowa Polski od 1384 r. Była powszechnie szanowana – nawet przez Krzyżaków. Broniła interesów Polski przed wielkim mistrzem zakonu, starała się też o pojednanie Władysława Jagiełły z jego kuzynem Witoldem (który sam chciał rządzić Litwą). Lubiła książki; opłacała nawet kopistów, żeby je dla niej przepisywali. Dążyła do odnowienia uniwersytetu w Krakowie, co jednak nastąpiło dopiero po jej śmierci. Malował Marcello Bacciarelli.

Również w czwartej klasie stawiana jest za wzór. Dlaczego? To banalnie proste.

„Dla dobra Polski, Litwy i chrześcijaństwa [12-letnia – red.] Jadwiga zgodziła się poślubić 35-letniego Jagiełłę, którego nigdy wcześniej nie spotkała. Wiedziała jednak, że dzięki jej poświęceniu Litwini nawrócą się na chrześcijaństwo, a oba państwa zaczną współpracować, zamiast ze sobą walczyć”

– czytamy w podręczniku GWO, który nie odpowiada na żadne z nasuwających się pytań o małżeństwa aranżowane, decyzyjność kobiet w średniowieczu czy ówczesne kryteria dojrzałości. ▼

Jadwiga i Jagiełło

Dla dobra Polski, Litwy i chrześcijaństwa królowa Jadwiga zgodziła się poślubić 35-letniego Jagiełłę, którego nigdy wcześniej nie spotkała. Wiedziała jednak, że dzięki jej poświęceniu Litwini nawrócą się na chrześcijaństwo, a oba państwa zaczną współpracować, zamiast ze sobą walczyć.

Kto oprócz Jadwigi Andegaweńskiej?

Wygląda na to, że poza Jadwigą kobiety związane z dynastią Jagiellonów nie miały znaczenia dla historii. Skromnym wyjątkiem jest **Elżbieta Habsburżanka**, żona Kazimierza Jagiellończyka, której główną zasługą (według podręczników) było rodzenie dzieci. Nowa Era odnotowuje, że powiła ich aż trzynastoro, „w tym sześciu synów”. Podpis pod jej podobizną przybliżyła, że czterech z jej synów zostało koronowanych, więc sama Elżbieta – królowa Polski i dziedziczka tronu Czech i Węgier – zastępeła jako „matka królów”. W tym samym kontekście istnienie Elżbiety Habsburżanki zauważyli już tylko twórcy podręcznika WSiP, a i to w znacznie skromniejszy sposób, bo w dostownie kilku słowach.

Jagiellonowie na tronach Polski, Czech i Węgier

W 1454 król Kazimierz Jagiellończyk ożenił się z Elżbietą z dynastii Habsburgów, sprawującej rządy w Austrii. Z tego małżeństwa narodziło się trzynastoro dzieci, w tym sześciu synów. Czterech z nich zostało królami. Władcami Polski byli kolejno: Jan Olbracht, Aleksander i Zygmunt. Dwaj ostatni władali również Litwą jako wielcy książęta litewscy. Najstarszy z synów, Władysław Jagiellończyk, w 1471 roku objął tron czeski, a w 1490 roku, po śmierci króla Węgier, został wybrany na władcę także tego państwa.

Pod koniec XV wieku dynastia Jagiellonów osiągnęła apogeum, czyli szczyt, swojej świetności. Jej przedstawiciele panowali w czterech państwach: **Polsce, Litwie, Czechach i Węgrzech**. Okres ten nie trwał jednak długo. Po śmierci Władysława zarówno korona czeska, jak i węgierska przeszła w ręce jego syna Ludwika, który zginął w bitwie z Turkami w 1526 roku. Ponieważ nie miał potomka, tron w tych państwach, na mocy wcześniej zawartych układów, przypadł władcy z dynastii Habsburgów.

Elżbieta Habsburżanka (*1436 †1505) była królową Polski, lecz po ojcu – Albrechcie Habsburgu – dziedziczyła także tron Czech i Węgier. Ze względu na to, że czterech jej synów zostało koronowanych, królowa często nazywana jest „matką królów”.

O ostatniej przedstawicielce dynastii Jagiellonów, czyli **Annie Jagiellonce**, uczennice i uczniowie dowiedzą się dopiero w szóstej klasie. Autorzy podręcznika GWO wykonali wprawdzie mały skok w przyszłość, ale w zupełnie innym kierunku. Piąte klasy będą mogły zapamiętać, jak nosiły się XVI-wieczne szlachcianki, bo poza Jadwigą tylko modelowa przedstawicielka tej warstwy społecznej, a raczej jej dokładnie opisany strój, zasłużyła na poświęcenie całej strony w książce.

- 1 **Toczek** – ozdobne nakrycie głowy.
- 2 **Kryza** – okrągły, fałdowany kołnier.
- 3 **Kształciczek**, czyli stanik, a właściwie kamizelka noszona na koszuli.
- 4 Biała marszczona **koszula**.
- 5 **Perty**, cenione jako ozdoba.
- 6 Szeroki **pas** z metalowych ogniw (tzn. połączonych kółek).
- 7 **Spódnica** z pasami złotego koloru, ułożona w równe fałdy. Od spodu opierała się na stelażu w kształcie klosza, zakładanym na biodra.

Na tym tle wyróżnia się ciekawostka

o „na wpół legendarnej **Nawojce**”, która „uchodzi za pierwszą polską studentkę” i „tylko ze względu na doskonałe wyniki w nauce uniknęła kary”

za bycie studiującą kobietą. To właściwie jedyny fragment, który może uchodzić za komentarz odnoszący się do edukacji i pozycji kobiet w średniowieczu. Na dodatek zamieszczony tylko w jednym z podręczników.

CIEKAWOSTKA

Za pierwszą polską studentkę uchodzi na wpół legendarna Nawojka. Według podań na początku XV wieku miała ona, pod męskim przebraniem i imieniem Jakub, rozpocząć naukę na Akademii Krakowskiej. Jej prawdziwa tożsamość została odkryta dopiero po trzech latach. Tylko ze względu na doskonałe wyniki w nauce i wstawiennictwo nauczycieli uniknęła kary.

Powtórzenie

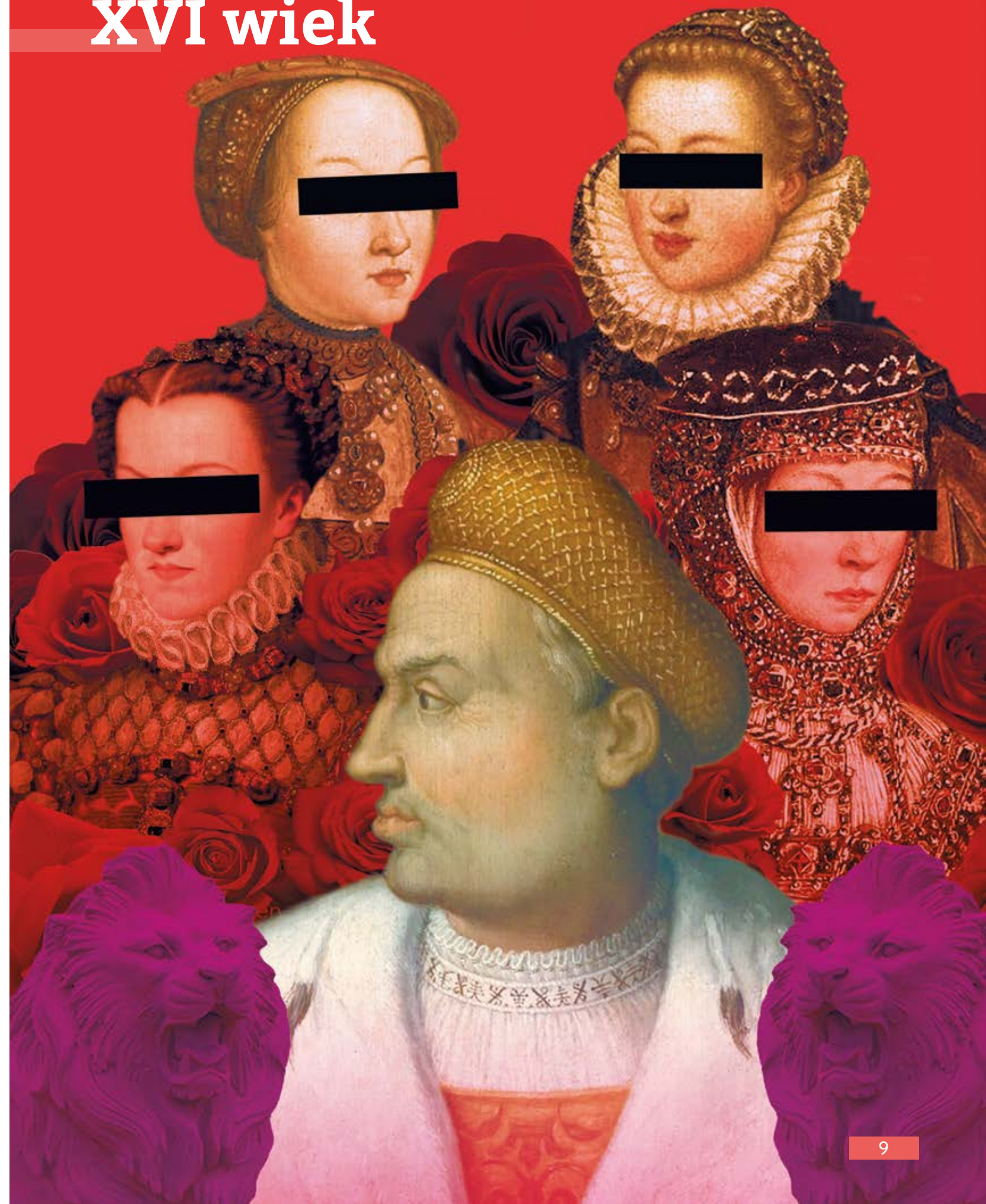
Czego podręczniki uczą o mężczyznach na ziemiach polskich za czasów Jagiellonów?

- Byli władcami i królami.
- Prowadzili walki i odnosili w nich wielkie zwycięstwa.
- Ginęli w walkach.
- Pertraktowali ze szlachtą.
- Decydowali o kształcie państw.
- Decydowali o zamążpójściu jedynego króla-kobiety.
- Zajmowali się chrystianizacją pogańskich ziem.
- Mogli się edukować w Polsce i Europie.

Czego podręczniki uczą o kobietach na ziemiach polskich za czasów Jagiellonów (jeśli nie były Jadwigą)?

- Były córkami, matkami i żonami władców.
- Z ich powodu szlachta nabywała przywileje, przez co stały wpływy królów.
- Jak się ubierały.

XVI wiek

Historia bez Polki: XVI wiek

Wiek XVI to czas wielkich odkryć geograficznych, renesansu i reformacji. Na scenę dziejów wchodzi Ferdynand Magellan, Marcin Luter i Mikołaj Kopernik. Królestwo Polskie w tym czasie żegna się z dynastią Jagiellonów, zawiązuje się Rzeczpospolita Obojga Narodów, a Gdańsk staje się potęgą. A jak podręczniki opisują sytuację i rolę kobiet w tym czasie?

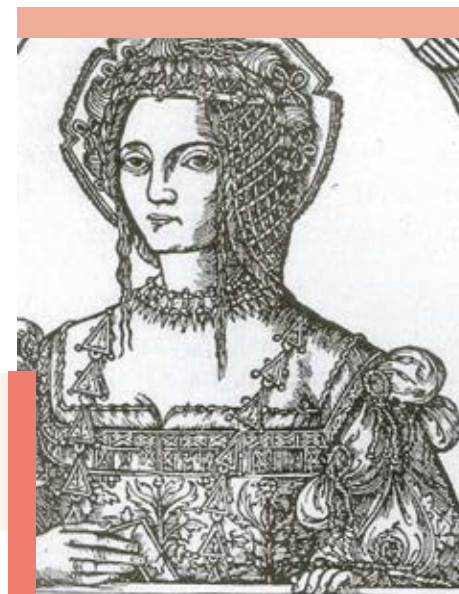
Jedyną obszernie przedstawioną kobietą z tego okresu jest **Bona Sforza**. I choć podręczniki uczciwie podkreślają, że Bona przyczyniła się do popularyzacji idei i sztuki renesansu w Polsce i dość obszernie opisują jej zasługi, mają do niej pewne zastrzeżenia, których wobec mężczyzn u władzy nie wysuwają.

Bona Sforza

Lista zastrzeżeń podręczników do Bony

1. „Znana była z olbrzymiej miłości do swego jedynego syna i równie olbrzymich ambicji oraz z mieszania się w sprawy państwowe”.
2. Była „piękna, znakomicie wykształcona, lecz ambitna i despotyczna”.
3. „Jej dekolty gorszyły Polaków przyzwyczajonych do kobiet zapiętych pod szyję”.
4. „Namówiła do przeprowadzenia elekcji i koronacji ich syna”, a po sprzeciwie szlachty „władca musiał obiecać, że to jednorazowy przypadek”.
5. A poza tym szlachcie nie smakowała włoszczyzna.

Królowa Bona w wieku 27 lat. Jej dekolty gorszyły Polaków, przyzwyczajonych do kobiet zapiętych pod szyję. Rycina z XVI w.

Kto poza Boną?

Według wizji autorów i autorek podręczników na więcej niż półdziesiątą wzmiankę w rozdziałach o Polsce XVI wieku zasługuje jeszcze tylko Anna Jagiellonka wraz ze swymi małżeńskimi perypetiami.

Jak się dowiadujemy z podręcznika Gdańskiego Wydawnictwa Oświatowego, Jagiellonka miała w 1573 roku zostać żoną Henryka Walezego, pierwszego elekcyjnego króla Polski, ale

„młody król ani myślał zenić się z 50-letnią królową”.

Szczęśliwie jednak trzy lata później szlachta wybrała na króla Annę Jagiellonkę,

„niezameżną i przeszło 50-letnią”,

a na jej męża wyznaczono Stefana Batorego. Z podręcznika WSiP dowiadujemy się, że dzięki temu udało się nieco zniwelować różnicę wieku. Jagiellonka była już tylko 10 lat starsza od nowego króla.

Anna Jagiellonka

64

POLSKA W XVI WIEKU

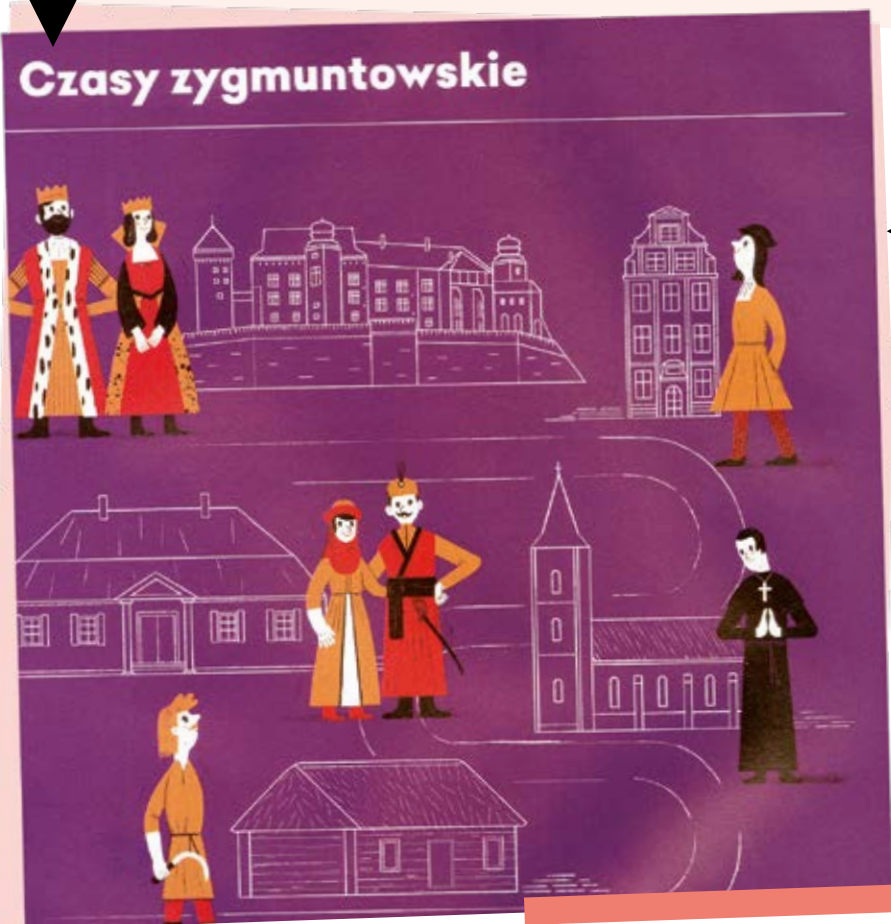
◀ **Stefan Batory.** Władca, znany z przywiązania do katolicyzmu, przestrzegał jednak zasad tolerancji religijnej – brał w opiekę protestantów i polskich Żydów. Ubrany w szlachecki strój węgierski, podobny do stroju noszonego również przez szlachtę polską.

◀ **Anna Jagiellonka.** Była siostrą Zygmunta Augusta. W wieku 53 lat wyszła za mąż za Stefana Batorego (młodszego od niej o dziesięć lat). Do wielkiej polityki się nie mieszała, ale była bardzo ceniona przez szlachtę jako ostatnia przedstawicielka rodu Jagiellonów.

Reszta polskich kobiecych losów w XVI wieku to role statystek. A to występują jako bezimienne trzy żony Zygmunta Augusta, a to fundują płyty nagrobne, a to figurują jako statystki na obrazach pokazujących życie epoki.

Podręczniki nie poświęcają ani akapitu na zarysowanie tła społecznego, nie tłumaczą też pozycji kobiet nie tylko w strukturach władzy, lecz także w ówczesnym nauczaniu kościołów. Było, jak było, po co drażyć temat?

Za to pamiętają o czym innym. Poniżej pierwsza strona otwierająca polski XVI wiek w podręczniku MAC. Grafika przedstawia stany społeczne czasów zygmontowskich.

Uczennice i uczniowie muszą odpowiedzieć na pytanie dotyczące ról społecznych:

„Powiedz, do których grup odnoszą się następujące wyrazy i wyrażenia: obrona państwa, handel, uprawa ziemi, zakładanie rodziny, obowiązki duszpasterskie, mecenat”.

Ciekawe, które przypiszą kobietom?

Powtórzenie

Czego podręczniki uczą o mężczyznach na ziemiach polskich w XVI wieku?

- Rządzili państwem.
- Prowadzili wojny.
- Sekularyzowali zakon krzyżacki.
- Uczestniczyli w sejmach.
- Kulturowali obyczaje szlacheckie.
- Rozwijali Akademię Krakowską.
- Uprawiali sztukę.
- Bogacili się na handlu.
- Budowali wieloreligijną Rzeczpospolitą.

Czego podręczniki uczą o kobietach na ziemiach polskich w XVI wieku?

- Wychodziły za królów.
- Wtrącały się do polityki.
- Miały swoje ambicje.
- Gorszyły ubiorem i dziwnymi obyczajami.
- Bywały 50-letnie i niezamężne.

XVII wiek

Historia bez Polki: XVII wiek

Wiek XVII zwany jest w Polsce wiekiem wojen. Jak nie wojny z Rosją, to powstanie kozackie. Jak nie powstanie kozackie, to słynny potop szwedzki, a zaraz i wojna z Turcją. Do tego jeszcze liberum veto i sarmatyzm. Gdzie w tym wszystkim znajdowały się według podręczników kobiety?

Nigdzie – z jednym ciekawym wyjątkiem.

Zacniemy od tła społecznego. W przeciwieństwie do podręcznikowej narracji o XVI wieku, tym razem w jednym miejscu spotykamy się z pewną obserwacją socjologiczną. Nie wiadomo tylko, czy to dobrze. Podręcznik Gdańskiego Wydawnictwa Oświatowego opisuje bowiem sarmackie małżeństwa:

„[Sarmaci] pragnęli spokojnego życia na wsi, w gronie rodziny i przyjaciół. Szlacheckie małżeństwa były trwałe, a przemoc w stosunku do kobiet zdarzała się rzadko. Co więcej, szlachta ostro potępiała mężczyzn, którzy się jej dopuszczali (mówiono: niegodni, by zwać ich ludźmi).

[...] Sarmatyzm na pewno miał wiele cech niekorzystnych i dla państwa, i dla poszczególnych osób. Ale niósł też wartości, które można uznać za cenne i w naszych czasach”.

Co więcej, szlachta ostro potępiała mężczyzn, którzy się jej dopuszczali (mówiono: niegodni, by zwać ich ludźmi). Szlachecka obyczajowość – język, stroje, sposób życia, religijność – była barwna i oryginalna. Sarmatyzm na pewno miał wiele cech niekorzystnych i dla państwa, i dla poszczególnych osób. Ale niósł też wartości, które można uznać za cenne i w naszych czasach.

Jedyny jasny punkt

Większość uczennic i uczniów nigdy o niej nie usłyszy, bo występuje tylko w jednym z czterech analizowanych podręczników. Autorzy WSiP uznali jednak, że pozwolą Marynie Mniszchównie na jeden akapit sławy.

Oto w 1604 roku na Moskwę ruszyła magnateria z rzekomym zaginionym synem Iwana Groźnego – Dymitrem. Samozwaniec – jak go potem nazwano – po objęciu tronu ożenił się z córką jednego z magnatów, Maryną. Rozwinęła skrzydła dopiero dwa lata później, po gwałtownej śmierci męża.

Maryna Mniszchówna

Po nieudanej próbie wmówienia rosyjskiej szlachcie, że kolejny uzurpator jest jej zmarłym mężem,

„postanowiła kontynuować walkę o władzę w Rosji”.

W tym celu związała się z atamanem kozackim, by

„razem stworzyć państwo kozackie u ujścia Wołgi i razem prowadzić wojnę z Rosją”.

Wkrótce po śmierci Dymitra pod Moskwą pojawił się... kolejny samozwaniec, podający się za cudownie ocalałego cara. Mimo że nie był podobny do Dymitra, Maryna Mniszchówna oświadczyła, że to jej zmarły mąż (a potem go potajemnie poślubiła). Dymitr II Samozwaniec nigdy nie zdobył tronu moskiewskiego. Opuszczony przez grupę popierającej go polskiej szlachty, został w 1610 roku zamordowany. Walkę o władzę w Rosji postanowiła jednak kontynuować Maryna. Po śmierci męża związała się z atamanem kozackim; razem stworzyli państwo kozackie u ujścia Wołgi i razem prowadzili wojnę z Moskwą. Nowy car nie pozwolił sobie jednak odebrać tronu. Pojmał małżonków, atamana zgładził, Marynę zaś zamknął w wieży, gdzie spędziła resztę życia.

„Najukochańsza Marysieńku”

Znacznie więcej niż o geopolitycznie aktywnej Marynie podręczniki poświęcają jednak Marysieńce – Marii Kazimierze d'Arquien. Co wiemy o królowej?

Fakty o „Marysieńce” według podręczników:

- Była miłością życia Jana III Sobieskiego.
- Była też adresatką licznych listów męża, w których obficie opisywał zarówno swoje uczucia do niej, jak i zwycięstwa. Nie wiemy, czy mu odpisywała.
- Urodziła dziesięć córek (siedem zmarło w wieku niemowlęcym) i czterech synów.
- Miała swoją komnatę w Wilanowie.
- Brała też udział w kuligach.

Jan Sobieski (*1629 †1696), król Polski w latach 1674–1696 z żoną, Francuzką Marią Kazimierą, nazywaną „Marysieńką”. Sobieski zdobył doświadczenie wojskowe w wielu wojnach.

Moda kobieca w XVII wieku

Podręczniki zauważają kobiety głównie przy prezentacji sarmackiej mody. Panie pozują na ilustracjach obok panów, ale autorzy nie zamykają oczu na trudne fakty.

Jak czytamy w podręczniku MAC, „szlachcianki, w przeciwieństwie do mężczyzn, chętniej ulegały zagranicznej modzie, głównie francuskiej”. Za tę uległość autorzy ukarali je mniejszą ilustracją.

Powtórzenie

Czego podręczniki uczą o mężczyznach na ziemiach polskich w XVII wieku?

- Prowadzili wojny z: Rosją, Kozakami, Szwecją, Turcją.
- Wygrywali pod Wiedniem.
- Budowali kulturę Sarmatów.
- Zwiększali pańszczyznę, żeby sfinansować wojny.
- Pisali „Kazania sejmowe”.
- Wprowadzali liberum veto.
- Radzili sobie z kryzysem gospodarczym.

Czego podręczniki uczą o kobietach na ziemiach polskich w XVII wieku?

- Były żonami Sarmatów (którzy je rzadko bili).
- Ulegały wpływom francuskiej mody.
- Odbierały listy od swoich mężów.
- Były „żonami dwóch Wazów”.
- Wyjątek: zakładały państwo tatarskie i walczyły z Rosją.

XIX wiek do 1914 roku

Historia bez Polki: XIX wiek do 1914 roku

Polska to nie tylko terytorium. To także Polacy, ich przywiązanie do własnej kultury i marzeń o niepodległości oraz pomysł na zapisanie się w historii – od walki rewolucyjnej po sztukę. A jaką rolę podręczniki przypisały w tej narracji Polkom?

W jakich warunkach żyły kobiety w XIX wieku na ziemiach polskich? Jakie było ich miejsce w hierarchii społecznej? Jak podchodzili do nich kościoły i jakie role społeczne były im pisane? Tego za bardzo nie wiadomo. Wiadomo za to, jakie role przypisują im podręczniki.

Emilia Broel-Plater

Główna rola: cierpiące za Polskę

Większość XIX wieku zdominowana jest przez walkę zbrojną o polską niepodległość. Bunty, spiski i powstania wypełniają podręczniki, a między tymi wydarzeniami przemykają kobiety. Podręczniki zainteresowane są jednak głównie ich wkładem w walkę zbrojną. Więcej walczyłaś – większą wzmiankę otrzymasz. Na marginesie.

Czego dowiadujemy się o Emilii Plater?

Wiemy, że była szlachcianką, miała 24 lata, ufundowała własny oddział oraz że była bohaterką.

▲ Emilia Plater, ryciny z XIX w. Na czele jednego z oddziałów partyzanckich na Litwie walczyła polska szlachcianka Emilia Plater. Zmarła po nieudanej próbie przebicia się ze swoim oddziałem do Warszawy.

Bohaterką powstania w dawnych Inflantach (dzisiejsza Łotwa) oraz na Litwie była 24-letnia szlachcianka **Emilia Plater**. Utworzyła ona własny oddział partyzancki.

Na większą wzmiankę zastrzyżyła za to **Anna Henryka Pustowójtówna**, która walczyła w powstaniu styczniowym, gdzie na

„polu bitwy okazywała niezwykłą odwagę”.

Podręcznik WSiP przytacza cały jej szlak bojowy. Inne rzeczy nie zmieściły się w biografii. Gdy kończy się walka, opisy stają się mniej szczegółowe, jak ten o bezimiennej

„wdowie po generale Sowińskim”,

której pogrzeb stał się okazją do manifestacji patriotycznych.

Kobiety w jednym zdaniu

Choć pisane w XXI wieku, podręczniki dojrzejają dopiero wraz z epokami, które opisują. Jeśli pojawia się kontekst i dostajemy szczegóły na temat ówczesnej sytuacji kobiet, dzieje się tak tylko dlatego, że ludzie epoki zwrócili na to uwagę. Ale znów są to wzmianki jedno-, dwuzdaniowe. Dowiadujemy się więc o Uniwersytecie Latającym, choć tylko WSiP dodaje, że był przeznaczony wyłącznie dla kobiet, niewpuszczanych wtedy na uczelnie. Dowiadujemy się też o postulatach równych praw dla Żydów i dla kobiet, które były wysuwane przez **Elizę Orzeszkową**.

Pojawia się również wzmianka o robotnicach w łódzkiej fabryce czy cytaty z artykułu o śmierci 11-letniej **Anny Szulc** w fabryce.

▼ Pracownicy fabryk byli słabo wynagradzani i nie starczało im pieniędzy na jedzenie i opłacenie mieszkania. Z tego powodu w fabrykach często pracowały też dzieci.

TEKST ŹRÓDŁOWY 2

Śmierć dziecka w fabryce (fragment z gazety).

Dzisiejszego dnia [30 XII 1867] o godzinie 5 rano jedenastoletnia dziewczynka Anna Szulc, mieszkanka Łodzi, na skutek nieostrożności dostała się pod koła maszyny w fabryce Jakuba Petersena; pokaleczona śmiertelnie zawieziona została do szpitala już martwa.

1. Wyjaśnij, dlaczego praca w fabryce była niebezpieczna. Czy dziś dzieci mogą pracować w fabrykach? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Być jak Maria Skłodowska-Curie w podręcznikach

Maria Skłodowska-Curie

Maria Skłodowska-Curie to najszerzej opisywana postać z historii Polski w analizowanych przez nas podręcznikach. Główne uderzenie idzie w czwartej klasie, w której noblistka otrzymuje własne rozdziały.

20 Polska laureatka Nagrody Nobla

1863-1864 powstanie styczniowe
1867 urodziny Marii Skłodowskiej
1903 Nagroda Nobla z fizyki dla Marii Skłodowskiej-Curie i Piotra Curie
1911 Nagroda Nobla z chemii dla Marii Skłodowskiej-Curie i Piotra Curie
Śmierć Marii Skłodowskiej-Curie

Przypomnij, czym się zakończyło powstanie styczniowe.

Dzieciństwo w Warszawie

Trzy lata po upadku powstania styczniowego urodziła się w Warszawie Maria Skłodowska. Gdy miała dziesięć lat, rodzice zapisali ją do prywatnej szkoły dla dziewcząt. Choć była to polska szkoła, Mania – czyli mała Maria – po polsku uczyła się tylko religii. Wszystkie inne lekcje nauczyciele musieli prowadzić po rosyjsku. Takie było polecenie rosyjskich władz Królestwa Kongresowego. Mimo to nauczyciele Polacy potajemnie mówili w szkołach po polsku i uczyli zabronionej przez władze historii Polski. Tak działo się też w szkole Mani. Dziewczynka była wybitnie zdolna. Swoją drugą szkołę, gimnazjum, ukończyła ze złotym medalem. A jednak nie mogła studiować ani w Warszawie, ani w Rosji. Dlaczego? Zaraz opowiemy.

1. W jaki sposób nauczyciele Polacy sprzeciwiali się władzom Królestwa Kongresowego?

Prawa kobiet w XIX w.

W XIX w. kobiety w Europie miały znacznie mniej

Maria Skłodowska-Curie (ur. 1867, zm. 1934)
Polska uczona, pierwsza w dziejach dwukrotna laureatka Nagrody Nobla z fizyki i chemii. Od 1891 mieszkała w Paryżu. Była jedną z pierwszych ofiar promieniowania. W 1995 r. jej proch został przeniesiony do paryskiego Panteonu – budynku przeznaczona na miejsce spoczynku ludzi najdziej zasłużonych dla Francji.

Maria Skłodowska miała doskonałą pamięć. Wystarczy jej dwie 10-minutowe przerwy, żeby nauczyć się długiego wiersza.

Prof. Ja miał u siebie wszystkie powtórki, i tak dostałem Nagrodę

W laboratorium wielkiej uczoney 137

W 1911 roku uczona otrzymała po raz drugi Nagrodę Nobla – tym razem w dziedzinie chemii – między innymi za uzyskanie metalicznego radu i dalsze badania nad pierwiastkami promieniotwórczymi. Pozostaje jedyną w historii kobietą dwukrotnie wyróżnioną nagrodą noblowską.

W pamięci potomnych

Maria Skłodowska-Curie do dziś cieszy się niezwykłą popularnością. Mimo że zawsze podkreślała swoją polskość, również we Francji jest uważana za narodową bohaterkę. Zmarła w 1934 roku; uczona pochowano – jako pierwszą kobietę we francuskiej historii – w paryskim Panteonie, miejscu spoczynku sławnych Francuzów.

NARODOWY BANK POLSKI
20 PROCENTÓW
20 PROCENTÓW

W czasie I wojny światowej (1914–1918) Maria Skłodowska-Curie zorganizowała w wojenne wojsko szpitalne stacje medyczne, które to dzięki pomocy, w których udzieliła pomocy lekarskiej. Wielu rannym żołnierzom ratowały one zdrowie i życie.

ZAPAMIĘTAJ

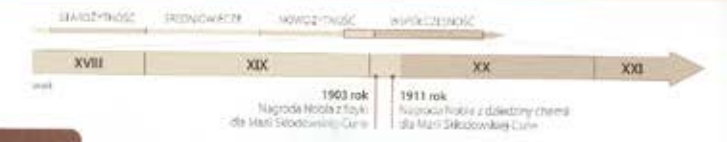
- Maria Skłodowska-Curie była wybitną polską uczoną, której światową sławę przyniosło odkrycie promieniotwórczych pierwiastków chemicznych – polonu i radu.
- Badaczka dwukrotnie została uhonorowana Nagrodą Nobla – w 1903 roku (wspólnie z mężem) i w 1911 roku.
- Mimo że większość życia spędziła we Francji, noblistka nigdy nie zapomniała o swojej ojczyźnie. Z inicjatywy uczoney w niepodległej Polsce zorganizowano Instytut Radowy w Warszawie.

WARTO WIEDZIEĆ

Imię Marii Skłodowskiej-Curie nosi wiele instytucji, w tym szpital w Polsce i we Francji. Uczona jest bohaterką filmów i przedstawień teatralnych. Jej podobizna zdobi monety, banknoty i znaczki pocztowe. W 2011 roku w plebiscywie zorganizowanym przez „Majęszyn Historyczny. Mówią Wieści” została uznana za Polkę wstępcę czasu.

PYTANIA I POLECENIA

1. Przedstaw najważniejsze osiągnięcia naukowe Marii Skłodowskiej-Curie.
2. Opowiedz, w jaki sposób Maria Skłodowska-Curie zabiegała, by zdobyć nauki służyć ludziom potrzebującym pomocy medycznej.
3. Wyjaśnij, co świadczy o tym, że osiągnięcia Marii Skłodowskiej-Curie wciąż są doceniane w Polsce i innych krajach.
4. Czy twoim zdaniem Marię Skłodowską-Curie możemy uznać za polską patriotkę? Uzasadnij odpowiedź.

6 Maria Skłodowska-Curie – polska noblistka

NA CO BĘDĘ ZWRACAĆ UWAGĘ

- jak Maria Skłodowska-Curie została naukowcem,
- czego dokonała Maria Skłodowska-Curie,
- którzy Polacy otrzymali Nagrodę Nobla.

■ Niezwykle zdolna uczennica

Jak już wiesz, w 1864 roku upadło powstanie styczniowe. Polakom nie udało się odzyskać swojego państwa, a ich prawa były jeszcze bardziej ograniczane przez zaborców. W Warszawie istniały polskie szkoły, jednak większość przedmiotów nauczana była po rosyjsku. Wśród uczennic rozpoczynających naukę po powstaniu styczniowym była **Maria Skłodowska**. Ukończyła ona z wyróżnieniem gimnazjum dla dziewcząt. Marzyła o studiach, jednak wówczas na ziemiach polskich kobiety nie mogły studiować. Dlatego w wieku 24 lat Maria wyjechała do Francji, aby tam rozpocząć naukę na słynnym paryskim uniwersytecie – Sorbonie. Tam, jako pierwsza kobieta, zdała egzaminy wstępne na studia z fizyki i matematyki. Po ukończeniu edukacji Maria poślubiła **Piotra Curie** (czytaj: kirj), francuskiego naukowca. Od tam małżonkowie prowadzili wspólne badania.

■ Ciekawostka

Maria Skłodowska pobierała także nauki na tak zwanym Uniwersytecie Latającym w Warszawie. Były to tajne kursy dla dziewcząt organizowane przez polskich nauczycieli. Nazwa pochodzi stąd, że w obawie przed władzami rosyjskimi często zmieniano miejsca, gdzie odbywały się wykłady.

Przejeżdżki rowerowe były jedną z ulubionych rozrywk państwa Curie. Maria i Piotr siali się na rowerach nawet w swojej podróży polską.

Ciekawki

W czasie I wojny światowej (1914–1918) Maria Skłodowska-Curie zorganizowała w wojenne wojsko szpitalne stacje medyczne, które to dzięki pomocy, w których udzieliła pomocy lekarskiej. Wielu rannym żołnierzom ratowały one zdrowie i życie.

Wielka uczona

Jeszcze w czasie studiów Maria rozpoczęła pracę naukową. Wraz z mężem, Piotrem Curie, skupiła się na badaniach dotyczących promieniotwórczości pierwiastków. Zostały one uwiecznione wielkim sukcesem. W 1898 roku małżonkowie Curie odkryli dwa promieniotwórcze pierwiastki – **polon**, nazwany tak na cześć ojczyzny Marii, i **rad**. Za swoje odkrycie zostali uhonorowani **Nagrodą Nobla** w dziedzinie fizyki. Te prestiżowe nagrody do dziś wręczą się ludziom, którzy dokonali odkryć o ogromnym znaczeniu dla ludzkości. Maria była pierwszą kobietą uhonorowaną taką właśnie nagrodą. Praca małżonków Curie wywołała wielkie zainteresowanie w świecie nauki. Maria i Piotr wiedzieli, że rad może być przydatny w walce z chorobami nowotworowymi. Opublikowali więc metodę jego wytwarzania, choć mogli opatentować produkcję radu i czerpać z tego zyski finansowe tylko dla siebie. W 1911 roku Maria Skłodowska-Curie otrzymała Nagrodę Nobla po raz drugi – tym razem w dziedzinie chemii. Polska badaczka pozostaje do dziś jedyną kobietą na świecie, która otrzymała Nagrodę Nobla dwukrotnie.

Maria Skłodowska-Curie w laboratorium. Badania rad promieniotwórczym radem; uczona przyjąca zdrowiem.

Przez długi czas Maria Skłodowska-Curie jako jedyna kobieta uczestniczyła w konferencjach naukowych gromadzących najlepszych fizyków z całego świata.

W siódmej klasie Maria Skłodowska-Curie wraca już do szeregu kilkudzaniowych wzmianek. Podręczniki do klasy czwartej pokazują, jak mogłoby się pisać o kobietach, gdyby autorzy dostali odpowiednio dużo miejsca. Poznajemy więc całą drogę naukową noblistki, nie pomija się jej zasług, nie przypisuje się jej zasług mężowi (i odwrotnie), jest nawet miejsce na podkreślenie, że popierała równouprawnienie.

Maria Skłodowska-Curie i Pierre Curie

Dzielne panie Curie

Wkrótce pojawił się kolejny problem – brak odpowiedniego personelu oraz kierowców. Wybitna uczona znalazła jednak i na to sposób. Zdobyła prawo jazdy i sama prowadziła jeden z samochodów. Była to bardzo odważna, a nawet szokująca ówczesną opinię publiczną decyzja, ponieważ wówczas niewiele kobiet umiało prowadzić auto. W dodatku Maria Skłodowska-Curie chciała jeździć samochodem blisko linii frontu. W końcu udało jej się uzyskać osobistą zgodę francuskiego ministra wojny. Wraz z córką – Ireną – szkoliła także lekarzy i pielęgniarki. Swoją postawą obie udowodniły, że prawdziwe bohaterstwo to nie tylko odwaga na polu bitwy, ale także gotowość niesienia pomocy w najtrudniejszych nawet warunkach.

Maria Skłodowska-Curie za kierownicą jednej z ciężarówek zwanych „małymi Curie”.

Podręcznik Nowej Ery idzie jeszcze dalej. Tłumaczy uczennicom i uczniom, że bohaterstwo to nie tylko odwaga na polu bitwy, lecz także to, czego dokonała w czasie I wojny światowej Maria Skłodowska-Curie. To najlepsze momenty podręcznikowej narracji o Polkach.

Powtórzenie

Czego podręczniki uczą o mężczyznach na ziemiach polskich w XIX wieku i na początku XX?

- Walczyli o Polskę.
- Próbowali dokonać reformy rolnej.
- Tworzyli Wielką Emigrację.
- Tworzyli gospodarkę ery industrialnej.
- Budowali załóżki nowoczesnych partii politycznych.

Czego podręczniki uczą o kobietach na ziemiach polskich w XIX wieku i na początku XX (jeśli nie były Marią Skłodowską-Curie)?

- Czasami walczyły za Polskę.
- Były poddawane represjom.
- Nosily żałobę po Polsce.
- Nie mogły uczyć się na uniwersytetach, ale nie wiadomo dlaczego.

II RP i okupacja

Historia bez Polki: II RP i okupacja

Dwudziestolecie brutalnie zakończone przez wojnę to już prawdziwy XX wiek. Z jednej strony wielkie postacie i ich próby budowania nowoczesnego państwa, rewolucyjne przeobrażenia społeczne i wybuch kultury masowej, z drugiej – kryzysy i podwójna okupacja Polski. Gdy tak dużo się dzieje, podręczniki na ogół zapominają o kobietach. Czy znalazły dla nich miejsce w opowieści o II RP i wojnie?

Czasy tuż po I wojnie to okres wyrównywania praw przysługujących kobietom na całym kontynencie. Jak jednak wprowadzić temat, skoro wcześniej prawie w ogóle nie pisało się w podręcznikach o powodach niższej pozycji społecznej kobiet? Autorzy podręczników wybierają opcję: **kobiety zastużyły**.

Jak czytamy w podręczniku MAC,

„zaradność i skuteczność [kobiet podczas pracy w czasie I wojny światowej] doprowadziły do obalenia krzywdzących stereotypów”, a panie

„przekonały wielu mężczyzn o konieczności wprowadzenia równouprawnienia”.

Kobiety uzyskują prawa wyborcze

Konsekwencją wielkiej wojny był wzrost znaczenia kobiet. Kiedy mężczyźni szli na front, kobiety zatrudniały się w fabrykach, by zastąpić ich na stanowiskach pracy. Aktywnie angażowały się też w opiekę nad rannymi żołnierzami na polach bitew. Ich zaradność i skuteczność doprowadziły do obalenia krzywdzących stereotypów. Przekonały wielu mężczyzn o konieczności wprowadzenia równouprawnienia. W efekcie nastąpiła poprawa sytuacji kobiet w demokratycznych państwach świata. W okresie międzywojennym w wielu krajach uzyskały one **prawa wyborcze**, np. w Polsce, Niemczech, Wielkiej Brytanii czy Stanach Zjednoczonych.

Nad zmianą i jej powodami w osobiwy sposób pochylił się też podręcznik WSiP. Jak czytamy w rozdziale o XIX wieku,

„wśród pań wzrastało przekonanie, że ich społeczna i polityczna sytuacja powinna zostać zmieniona”.

Kobiety walczą o prawo do głosowania

W drugiej połowie XIX w. budził się ruch emancypacji kobiet. Wśród pań wzrastało przekonanie, że ich społeczna i polityczna sytuacja musi zostać zmieniona. Dotychczas kobiety nie mogły brać udziału w życiu publicznym, nie miały żadnych praw politycznych, nie mogły też dysponować swoim majątkiem. Musiały dbać o dom, ponadto miały się zajmować wychowaniem dzieci. Nie mogły zdobywać wyższego wykształcenia.

Samemu wprowadzeniu praw wyborczych kobiet w Polsce nie towarzyszy już zbyt duża uwaga. Podręczniki konstatują ten fakt zwykle jednym zdaniem.

Ciekawsza wydaje się moda. Podręcznik Nowej Ery odnotowuje między innymi, że w stylizacjach nastąpił „powrót do bardziej tradycyjnej kobiecej sylwetki – podkreślano talię”.

Kobiety na równi z mężczyznami występują za to we fragmentach, gdzie podręczniki wymieniają znaczące postacie świata kultury i sportu. **Hanka Ordonówna, Pola Negri, Zofia Nałkowska, Jadwiga Smosarska, Tamara Łempicka** czy **Maria Dąbrowska** (wymieniona jako autorka „najwybitniejszej powieści II RP”) znajdują się w tych wyliczankach na równi z mężczyznami.

Od lewej: Hanka Ordonówna, Pola Negri, Zofia Nałkowska, Jadwiga Smosarska, Tamara Łempicka, Maria Dąbrowska

Trochę inaczej jest w sporcie, gdzie informuje się o sukcesie pierwszej polskiej złotej medalistki olimpijskiej **Haliny Konopackiej**, ale przypomina także jej drugi sukces: zdobycie lauru miss igrzysk.

Przedwojenny sport

W II Rzeczypospolitej uważano wychowanie fizyczne za równie ważne jak umysłowe. Istniały liczne kluby sportowe, zbudowano prawie 1650 boisk i ok. 360 pływalni.

Na igrzyskach olimpijskich w Amsterdamie (1928) lekkoatletka **Halina Konopacka** zdobyła złoty medal w rzucie dyskiem – i ustanowiła rekord świata. Było to pierwsze w dziejach olimpijskie złoto dla naszego kraju. Konopacka nie tylko rzucała dyskiem i oszczepem, skakała wzwyż i w dal, grała w tenisa, ale też pisała wiersze oraz malowała obrazy.

Halina Konopacka, jak zwykle w czerwonym berecie, rzuca dyskiem podczas igrzysk w Amsterdamie (1928). Oprócz medalu zdobyła tytuł Miss Igrzysk.

Dwie kobiety drugiej wojny

Czasy okupacji to głównie opis działań wojennych i represji, którym okupanci poddawali polską ludność. To także opowieść o bohaterstwie przede wszystkim Ireny **Sendlerowej** i **Wiktorii Ulmy**, które ratowały Żydów przed śmiercią.

Czasami – co nie jest normą – pisze się o tych bohaterkach zadziwiająco obszernie. A już zupełnym odstępstwem od podręcznikowych standardów jest sylwetka lotniczki **Janiny Antoniny Lewandowskiej** w podręczniku Nowej Ery.

WARTO WIEDZIEĆ

Jedną z ofiar zbrodni katyńskiej była **Janina Antonina Lewandowska**, córka generała Józefa Dowbora-Muśnickiego, polska lotniczka. W 1939 r. dostała się do sowieckiej niewoli i wraz z innymi polskimi oficerami zamordowano ją w Katyniu. Zwroki Janiny Antoniny Lewandowskiej zostały wydobyte przez Niemców podczas ekshumacji w 1943 r. Faktu znalezienia w mogile szczątków kobiety wśród ciał mężczyzn nikt nie potrafił wytłumaczyć, dlatego go nie ujawniono. Czaszka polskiej pilotki była przechowywana przez kilkadziesiąt lat w tajemnicy w obawie przed służbami bezpieczeństwa, które zwalczały wszelkie ślady i informacje świadczące o odpowiedzialności Sowietów za zbrodnię katyńską. Dopiero w 2005 r. czaszkę tę zbadano, zidentyfikowano i pochowano w rodzinnym grobie Dowborów-Muśnickich w Lusowie.

► Janina Antonina Lewandowska (1908–1940).

POSTAĆ HISTORYCZNA

Irena Sendlerowa
1910–2008

Była działaczką społeczną, członkinią PPS oraz kierowniczką referatu dziecięcego w „Żegocie”. W dzieciństwie od swoich rówieśników nauczyła się języka jidysz. Po ukończeniu szkoły średniej podjęła studia na Uniwersytecie Warszawskim. Podczas okupacji pracowała w opiece społecznej i mimo zakazu udzielała pomocy Żydom. Po powstaniu „Żegoty” podjęła z nią współpracę. Gdy Niemcy rozpoczęli likwidację getta, zaangażowała się wraz ze współpracownikami w akcję ratowania dzieci żydowskich. Skrupulatnie dokumentowała wszystkie swoje działania, chcąc zachować informacje o tożsamości uratowanych dzieci. Jej zaszyfrowane zapiski przetrwały wojnę. W 1943 r. została aresztowana przez Gestapo. Pomimo tortur w trakcie śledztwa nie ujawniła żadnych informacji. Została skazana na śmierć, jednak członkom „Żegoty” udało się ją uwolnić, wręczając łapówkę. Po wojnie była przesładowana przez Urząd Bezpieczeństwa. W 1965 r. została uhonorowana odznaczeniem Sprawiedliwy wśród Narodów Świata.

Powtórzenie

Czego podręczniki uczą o mężczyznach na ziemiach polskich w dwudziestoleciu międzywojennym?

- Uchwalali konstytucje.
- Budowali Gdynię.
- Dokonywali zamachów stanu.
- Reformowali rolnictwo.

Czego podręczniki uczą o kobietach na ziemiach polskich w dwudziestoleciu międzywojennym?

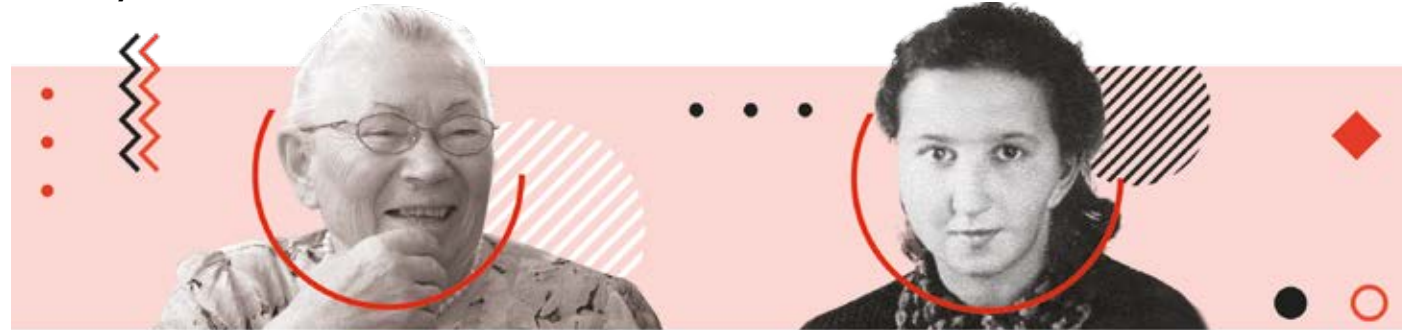
- Były artystkami i sportsmenkami.
- Zdobywały medale i zostawały miss igrzysk.
- Znów eksponowały talię.
- Przekonały mężczyzn do równouprawnienia.

Współczesność

Historia bez Polki: współczesność

II wojna światowa pochłonięła dziesiątki milionów ofiar. Ocalałych zmusiła do odnalezienia się w arcytrudnej powojennej rzeczywistości i stworzenia nowego porządku świata. Reżyserami, scenarzystami i głównymi aktorami na scenie dziejów byli mężczyźni. Kobietom pozostawili najczęściej role bezimiennych statystek. W świetle reflektorów zmieściła się tylko Anna Walentynowicz, swój moment ma też Inka, czyli Danuta Siedzikówna.

Od lewej: Anna Walentynowicz i Danuta Siedzikówna

O najbardziej wyczerpujący obraz sytuacji kobiet w powojniu pokusili się autorzy podręcznika Gdańskiego Wydawnictwa Oświatowego. We fragmentach o skutkach II wojny światowej wyjaśniają ósmoklasistkom i ósmoklasistom, że:

„Kobiety, które w czasie wojny pracowały w zastępstwie mężczyzn, uniezależniły się od rodzin i stały się jeszcze bardziej samodzielne niż po I wojnie światowej (często podejmowały studia lub pracę zawodową)”.

5. Kobiety, które w czasie wojny pracowały w zastępstwie mężczyzn, uniezależniły się od rodzin i stały się jeszcze bardziej samodzielne niż po I wojnie światowej (często podejmowały studia lub pracę zawodową).

Traktorzystka (1955). Władze, rzekomo w trosce o równouprawnienie płci, rzuciły hasło: „Kobiety na traktory”. W rzeczywistości brakowało traktorzystów, dlatego komuniści starali się namówić kobiety do trudnej pracy fizycznej.

Dopełnieniem tego wyjaśnienia jest wzmianka o traktorzystkach. W opisie pod zdjęciem jest nawet mowa o „równouprawnieniu płci”, o które „rzekomo” troszczyły się władze. Tak naprawdę staraty się namówić kobiety do „trudnej pracy fizycznej”, gdy brakowało mężczyzn.

Sytuacja gospodarcza a papier toaletowy

Co jeszcze robiły kobiety w PRL-u? Wnikliwi uczniowie i uczennice może dostrzegą na kilku zdjęciach, że braty udział w strajkach, ustawianych wiecach poparcia dla komunistycznych władz, miały swoje miejsce na plakatach propagandowych czy za sklepową ladą i stały w kolejkach. Tylko w tej ostatniej aktywności autorzy jednego z podręczników odnotowali ich udział i poinformowali, że zdjęcie przedstawia

„kobietę podczas zakupów”

ze sznurem rolek papieru toaletowego.

- Kobieta podczas zakupów z kilkoma rolkami papieru toaletowego, który był towarem deficytowym przez cały okres PRL. Aby móc go kupić, należało spędzić czasami kilka godzin w kolejce.
-

Żołnierz Siedzikówna i spawacz Walentynowicz

Ósmoklasistki i ósmoklasiści mniej zainteresowani wytapywaniem kobiecych sylwetek na zdjęciach ilustrujących historię XX wieku i tak mogą liczyć na to, że nie zostaną zamęczeni zapamiętywaniem kobiecych nazwisk. Przez całą współczesność pada ich niewiele. Takie, którym towarzyszy wyraźne zdjęcie i wskazanie konkretnych zasług czy wątków, są... dwa.

Jako postać historyczna została w ten sposób wyróżniona Inka, czyli **Danuta Siedzikówna** (sanitariuszka i żołnierka AK, awansowana pośmiertnie na podporuczniczkę),

oraz **Anna Walentynowicz**.

POSTAĆ HISTORYCZNA

Danuta Siedzikówna, ps. Inka
1928–1946

Była sanitariuszką w 5 Wileńskiej Brygadzie AK i żołnierzem antykomunistycznego podziemia. Urodziła się w rodzinie leśniczego we wsi Guszczewina na Białostocczyźnie. Jej ojciec trafił do łagrów, a później do armii generała Andersa. Zmarł w Teheranie w 1943 r. Matka została rozstrzelana przez Gestapo w tym samym roku. Danuta wraz z siostrą wstąpiły do AK w grudniu 1943 r., gdzie odbyła szkolenie medyczne. W czerwcu 1945 r. została aresztowana przez NKWD. W czasie transportu została uwolniona przez oddział AK i podjęła służbę jako sanitariuszka oraz przyjęła pseudonim Inka. Udała się po zaopatrzenie medyczne do Gdańska, gdzie została aresztowana przez UB. W brutalnym śledztwie była bita i poniżana, ale odmówiła zeznań. Sąd skazał ją na karę śmierci, a wyrok wykonano 28 sierpnia 1946 r. Miejsce pochówku Inki odnaleziono dopiero w 2014 r. W 2016 r. odbył się jej uroczysty pogrzeb, a prezydent RP pośmiertnie awansował ją na podporucznika.

Walentynowicz to jedyna kobieca postać historyczna mająca według podręczników pewien wpływ na bieg wydarzeń.

„Najpierw spawacz, potem suwnicowa”

została przedstawiona nie tylko jako działaczka WZZ i współzałożycielka NSZZ „Solidarność”. W podręcznikowej narracji to jej zwolnienie z pracy stało się przyczyną strajku w Stoczni Gdańskiej, który – jak podkreślono: na podstawie planu Bogdana Borusewicz i dowodzony przez Lecha Wałęsę – rozpoczął się 14 sierpnia 1980 r. Nowa Era odnotowuje nawet, że gdy po zawarciu ugody z dyrekcją stoczni protestujący zaczęli się rozchodzić, „zostali zatrzymani przez kobiety, m.in. Annę Walentynowicz i **Alinę Pieńkowską**”. Ich zastępą było przekonanie Lecha Wałęsy do wznowienia protestu.

Feminizm w słowniczku

Ósmoklasistki i ósmoklasiści tak jak ich młodsi koledzy i koleżanki nie dowiedzą się z podręczników, co znaczyło bycie kobietą w najpierw komunistycznym, a potem demokratycznym społeczeństwie. Według podręczników to kwestia o znaczeniu tak marginalnym, że kluczowe pojęcie zostało upchnięte w słowniczku do jednego z rozdziałów. Razem z trzecim światem.

Powtórzenie

Czego podręczniki uczą o mężczyznach we współczesnej Polsce?

- Stan gospodarki zależał od ich decyzji.
- Byli dyplomatami, politykami i stali na czele państwa.
- Sprzeciwiali się komunistycznej władzy, nawet za cenę więzienia.
- Planowali strajki i przewodzili tym, które zmieniły bieg historii.
- Byli działaczami służącymi społeczeństwu (Jacek Kuroń).
- Budowali pozycję Polski na arenie międzynarodowej.

POSTAĆ HISTORYCZNA

Anna Walentynowicz
1929–2010

Była działaczką Wolnych Związków Zawodowych Wybrzeża i współzałożycielką NSZZ „Solidarność”. Od 1950 r. pracowała w Stoczni Gdańskiej im. Lenina, najpierw jako spawacz, potem suwnicowa. Od 1978 r. była aktywną działaczką WZZ Wybrzeża. Jej zwolnienie z pracy w sierpniu 1980 r. stało się przyczyną protestu stoczniowców. Podczas strajków zasiadała w Prezydium Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego. Po podpisaniu porozumień sierpniowych, przywrócona na stanowisko pracy, brała aktywny udział w tworzeniu NSZZ „Solidarność”. Podczas stanu wojennego została internowana. Od początku lat 80. Walentynowicz nie zgadzała się z – jej zdaniem – zbyt ugodową polityką Wałęsy wobec komunistów. Zginęła w katastrofie lotniczej w Smoleńsku 10 kwietnia 2010 r.

SŁOWNICZEK

feminizm – ruch społeczny, którego celem jest prawne i społeczne zrównanie praw i pozycji społecznej kobiet i mężczyzn

internet – ogólnosięciowa sieć komputerowa używana do komunikowania się, przesyłania i publikowania informacji

Trzeci Świat – ubogie i słabo rozwinięte gospodarczo kraje Azji, Afryki lub Ameryki Łacińskiej

Czego podręczniki uczą o kobietach we współczesnej Polsce?

- Po wojnie stały się „jeszcze bardziej samodzielne” i „często podejmowały pracę zawodową”.
- Pracowały na traktorach, kiedy brakowało mężczyzn.
- Robiły zakupy i stały w kolejkach.
- Inspirowały mężczyzn do protestów.
- Były żonami prezydentów (**Danuta Wałęsa** i **Jolanta Kwaśniewska**).

Historia bez Polki: przypisy

Źródła cytatów i ilustracji z omawianych podręczników

1. Ciechanowski Szymon, *Historia 4*, MAC Edukacja, Kielce 2017.
2. Ciechanowski Szymon, *Historia 5*, MAC Edukacja, Kielce 2018.
3. Ciechanowski Szymon, *Historia 6*, MAC Edukacja, Kielce 2019.
4. Ciechanowski Szymon, *Historia 7*, MAC Edukacja, Kielce 2020.
5. Kalwat Wojciech, Lis Małgorzata, *Historia 4*, WSIP, Warszawa 2020.
6. Kalwat Wojciech, Szlanta Piotr, Zawistowski Andrzej, *Historia 8*, WSIP, Warszawa 2018.
7. Kąkolewski Igor, Plumińska-Mieloch Anita, *Historia 6*, WSIP, Warszawa 2019.
8. Kąkolewski Igor, Kowalewski Krzysztof, Plumińska-Mieloch Anita, *Historia 7*, WSIP, Warszawa 2020.
9. Kłaczek Jarosław, Łaszewicz Anna, Roszak Stanisław, *Wczoraj i dziś 7*, Nowa Era, Warszawa 2020.
10. Kowalewski Krzysztof, Kąkolewski Igor, Plumińska-Mieloch Anita, *Historia 5*, WSIP, Warszawa 2018.
11. Małkowski Tomasz, *Historia 4*, Gdańskie Wydawnictwo Oświatowe, Gdańsk 2019.
12. Małkowski Tomasz, *Historia 5*, Gdańskie Wydawnictwo Oświatowe, Gdańsk 2018.
13. Małkowski Tomasz, *Historia 6*, Gdańskie Wydawnictwo Oświatowe, Gdańsk 2020.
14. Małkowski Tomasz, *Historia 7*, Gdańskie Wydawnictwo Oświatowe, Gdańsk 2019.
15. Małkowski Tomasz, *Historia 8*, Gdańskie Wydawnictwo Oświatowe, Gdańsk 2020.
16. Olszewska Bogumiła, Surdyk-Fertsch Wiesława, Wojciechowski Grzegorz, *Wczoraj i dziś 4*, Nowa Era, Warszawa 2020.
17. Olszewska Bogumiła, Surdyk-Fertsch Wiesława, Wojciechowski Grzegorz, *Wczoraj i dziś 6*, Nowa Era, Warszawa 2019.
18. Śniegocki Robert, Zielińska Agnieszka, *Wczoraj i dziś 8*, Nowa Era, Warszawa 2019.
19. Wojciechowski Grzegorz, *Wczoraj i dziś 5*, Nowa Era, Warszawa 2018.

Źródła ilustracji spoza omawianych podręczników

okładka: Królowa Katarzyna Opalińska / Jean-Baptiste van Loo / domena publiczna / Wikipedia / użytkownik: Artinpl
strona 1: Królowa Ryksa (Rycheza Lotaryńska) / Wojciech Gerson / domena publiczna / katedra pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny we Włocławku / Wikimedia Commons strona 2: Elżbieta Łokietkówna / S. Rosik, P. Wiszewski / *Poczet polskich królów i księży* / domena publiczna / Wikipedia / użytkownik: Mareczko / Shutterstock strona 5: *Danse Macabre* / Bernt Notke / Kościół św. Mikołaja w Tallinnie / domena publiczna / Wikipedia strona 6: Jadwiga Andegaweńska / Marcello Bacciarelli / Zamek Królewski w Warszawie / domena publiczna / Wikipedia / użytkownik: Xpeye strona 9: Portret Zygmunta I Starego / Hans von Kulmbach / Muzeum Narodowe w Poznaniu / Wikipedia; Portret Konstancji Habsburżanki z 1610 r. / autor nieznany / Zamek Królewski / domena publiczna / zamek-krolewski.pl; Portret Jadwigi Andegaweńskiej / Marcello Bacciarelli / domena publiczna / Wikipedia; Portret królowej Anny Austriaczki / Jana Szwankowski / domena publiczna / Wikipedia; Queen Elizabeth I / Federico Zuccaro / domena publiczna / Warwick Shire Hall Supplied by The Public Catalogue Foundation strona 10: Bona Sforza / autor nieznany / Zamek Królewski w Warszawie / domena publiczna / Wikipedia / użytkownik: Zew99 strona 11: Anna Jagiellonka / warsztat Lucasa Cranacha Młodszego / Muzeum Książąt Czartoryskich w Krakowie / domena publiczna / Wikipedia / użytkownik: BurgererSF strona 13: *Portret królowej Marii Kazimierzy Sobieskiej* / Jan Tricius / domena publiczna / cAHOtXtflKxvOw at Google Cultural Institute strona 14: Portret Łukasza Weglińskiego / autor nieznany / Muzeum Okręgowe w Tarnowie / domena publiczna / Wirtualne Muzea Małopolski strona 15: Maryna Mniszchówna / litografia Jean-François Villain wg rysunku Maurina inspirowanego oryginalną ryciną Antoniego Oleszczyńskiego / domena publiczna / Wikipedia / użytkownik: Shakko strona 17: *Contemplation* / Eugene de Blaas / Art Gallery of New South Wales / domena publiczna / Wikipedia strona 19: *Portret Izabeli z Poniatowskich Branickiej* / Marcello Bacciarelli / Muzeum Narodowe we Wrocławiu / domena publiczna / Wikipedia / użytkownik: Kawaart strona 20: Maria Skłodowska-Curie / autor nieznany / Muzeum Historii Polski / domena publiczna / zdjęcie udostępnione przez Muzeum Historii Polski strona 21: *Emilia Plater na czele kosynierów w 1831* / Jan Rosen / Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie / domena publiczna / Wikipedia / użytkownik: Bogomolov.PL strona 22: Maria Skłodowska-Curie / Szwedzkie Narodowe Muzeum Nauki i Technologii / CC BY 2.0 / Flickr / użytkownik: MaterialsScientist / Shutterstock strona 24: Maria Skłodowska-Curie z mężem / Shutterstock / Everett Collection / strona 25: *Artystka malarka Olga Boznańska z psem na tle obrazu* / autor nieznany / domena publiczna / Wikipedia; Katarzyna Kobro / Władysław Strzemiński / archiwum Muzeum Sztuki w Łodzi / zdjęcie z archiwum Muzeum Sztuki w Łodzi; Alina Szapocznikow z rzeźbą Naga / wł. Piotr Stanisławski, fot. Marek Holzman / Muzeum Narodowe w Krakowie / dzięki uprzejmości Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie strona 27: od lewej: Hanka Ordonówna / Stanisław Brzozowski / Narodowe Archiwum Cyfrowe / domena publiczna / Wikipedia / użytkownik: Kanion; Pola Negri / Russell Ball / domena publiczna / Wikipedia / użytkownik: Il piccione zoppo; Zofia Natkowska / autor nieznany / domena publiczna / Wikipedia / użytkownik: Andros64; Jadwiga Smosarska / Polona.pl / domena publiczna; Tamara Łempicka / autor nieznany / CC BY 3.0 / Wikipedia / użytkownik: Andiazamuddin; Maria Dąbrowska / *Marian Fuks. Pierwszy fotoreporter II RP* / Dom Spotkań z Historią, Warszawa 2017, s. 38 / domena publiczna / Wikipedia / użytkownik: Boston9 strona 29: *Praca w czasach PRL* / autor nieznany / Narodowe Archiwum Cyfrowe strona 30: Anna Walentynowicz / Wojciech Olkuśnik / Agencja Gazeta; Danuta Siedzikówna / CC BY-SA 3.0 / Wikipedia / użytkownik: Topory

Wydawnictwo Agora S.A., ul. Czerska 8/10, 00-732 Warszawa
Wydanie przygotowane przez zespół Gazeta.pl

redakcja: Rafał Madajczak, Joanna Mierzwa, Magdalena Rudnik
redaktorka prowadząca: Magda Karpińska
projekt graficzny, skład, okładka, ilustracje: Marta Kondrusik
koleżki: Aleksandra Filipowicz
korekta: Magdalena Rudnik
obróbkę skanów: Mariusz Rosa
druk: OFFSET DRUK Sp. z o.o., ul. Św. Maksymiliana Kolbego 16, 36-060 Głogów Małopolski
Warszawa, 2021

egzemplarz nie do sprzedaży

- Obrona praw kobiet w Deklaracji redakcyjnej 2021
- Szerokie i rzetelne relacjonowanie strajków
- Zamknięcie „Twojego Weekendu”
- Serial dokumentalny „Rodzina+”
- Cykl „Ósmy dzień miesiąca” poświęcony prawom kobiet
- Akcja „Tu miał być tekst informacyjny, ale strajkujemy”

„Jest jeden temat, który zamiast wejść z przytupem w wiek XXI, zdaje się cofać Polskę mocno do wieku XX. To prawa kobiet w naszym kraju – nie przestaniemy się angażować w ich obronę”.